

ALEKSANDAR VUČO

poziv na mašta nje

Uvodni tekst, izbor pesama, izbor iz kritike
VLADIMIR MILARIĆ

Početak moderne dečje poezije najpouzdanije se može odrediti poemama Aleksandra Vuča. Oslobođilački pohod njegove dečje pesme imao je sudbinu tolikih prethodnica. Njegova dečja pesma preuzela je zadatak da ide napred da izvida, krči puteve, pokaže mogućnosti i — da bude žrtvovana. Glavina koja dolazi posle koristi sva preimućstva laganog i opreznog napredovanja. Ona nije u vrtoglavici koju određuje sam položaj prethodnice, ona se prepušta drugim stanjima, prijatnijim i manje opasnim.

Dečja pesma Aleksandra Vuča učinila je presudni prodor u nova područja detinjstva. Ona je, najpre, morala da se javi u „nevremenu dečje pesme” u mediju koji je bio izrazito letargičan prema pesničkim svojstvima dečje pesme. Vučova pesma morala je da izdrži direktni sukob sa opšterasprijetenjem pedagoškom dečjom pesmom, sa ovom uspavanom, ali zato žilavo prisutnom poetikom poučnog uveseljavanja dece. Poeme Aleksandra Vuča unose u taj svet lutka-sobe jedan izrazito negatorski pogled u svet detinjstva, koji se naprama razmaženoj, u svilu didaktičkih fikcija umotanoj „pesmi za dobre đake” odnosi kao sušta suprotnost. Kao negacija svega onog idiličnog slikanja fantom sveta prejake dobrote i poslušnosti, tog sveta kome se nude samo lepa obećanja, Vučo je suprotstavio živi, oslobođeni, urbano pronicljivi i samosvojni svet detinjstva, koji, vodim „načelom želje” detinjstva kao autonomnog i prema tadašnjoj didaktičkoj fikciji sasvim neprikladnog sveta. Prema šaren-laži školske poezije koja svojim umiljatim „dobrodošlicama u život” zapravo ograđuje dete ne samo od prirodnih postupaka deteta u stanju čuđenja i radosti, fantazama i igara, od slobodnog detinjstva, od aktivnog života, nego i od svake spoznaje o svetu, Aleksandar Vuča izgrađuje svet oslobođenog detinjstva ne samo za autentičan život prema sopstvenoj prirodi, nego i za dečje mišljenje u svetu i o svetu.

Izvršen je sudar već u samom pristupu detinjstvu. Aleksandar Vučo dolazi u svet dečje pesme sa nadrealističkim iskustvom o pesmi i sa nadrealističkim bunom prema svetu. Na ovo kratko putovanje u svet dečje poezije Vučo nosi buntovnu svest pesnika. Njegov doživljaj detinjstva nastao je u magmi nadrealističke slobode, prkosa, bunta, gneva i oporosti. Građeci svoju viziju detinjstva, on u središte pesme stavlja potlačene dečake koji izražavaju ne samo socijalni bunt, nego, i pre svega, bunt zbog sveopšte egzistencijalne potlačenosti sveta detinjstva. Otuda u njegovoj pesmi simultano teku mnoge bun-

*Sve je zalud, jer petlice
uhvatiti niko neće*

Aleksandar Vučo

tovne pojavnosti. Dok iz narativne potke njegove pesme izbijaju socijalni gnev, u svim drugim slojevima strukture njegove pesme živo se oslobađa samo detinjstvo u novim spregovima mašte, u novom pesničkom jeziku, u pesničkom senzibilitetu, u građenju pesničke vizije.

Unoseći u poeziju crnohumorne poteze zajedno sa socijalnim plakatama, alogične slike i političke krilatice, jezik prve pomisli i jezik pesničke laboratorije, on kao da strukturu svoje dečje poezije prikazuje sam prevrat. Sve je u njegovoj pesmi prenačlašeno, ali ti istureni znakovi njegove poetike postaju kasnije putokazi: oni se razrađuju, dograđuju i smeštaju u nove prostore izvornih vizija dečjih svetova. Sve, osim socijalnog tona u buntovnom izražaju.

Alogičnost, humor, paradoks, jezik urbane ulice, psiha tajnog jezika dece, živa nepravolinijska događajnost, duh pesničkog obraćanja čitaocu sa poštovanjem, pretpostavke o kompleksnosti dečjeg pesničkog sluha, novi i neočekivani spregovi u struktuiranju pesme, novi i zaprepašujući glasovi koji pesmu govore, sasvim sa drugog kraja poruke i potpuno drugačije osećanje sveta i deteta u svetu, humorne vizure, širenja senzibiliteta, stanja obilno zasićena radošću, jezičke inovacije u najširem smislu, — sve to donosi Aleksandar Vučo u jednom dahu, u jednom jedinstvenom pesničkom otkrovenju detinjstva.

Preteranosti u mnogim elementima čine da je on malo čitan pesnik. Međutim, njegova poezija ima, možda, vid manifesta, koji, za razliku od tolikih drugih, nije ostao bez potvrda u delima. I posle 25 godina Vučove inovacije deluju podsticajno, i na njima, ili bar u najbližem dosluhu sa njima, izgrađeno je čitavo moderno dečje pesništvo u srpskom kulturnom području. On je svakako osnivač jedne osobene pesničke škole, novog i drugačijeg odnosa prema dečjoj pesmi kao specifičnom fenomenu, prethodnik čitave jedne generacije o kojoj se s pravom govori da je ostvarila dečju pesmu kao pesmu.

GODINE TRIDESET TREĆE

Godine trideset treće,
Po smrti Isusa Hrista,
(Hiljade i stotine kolji)
Uprkos lepoj priči o „Dobroj božjoj volji”
Proleće baš nikako neće
Da pukne i dablista.

Najvećim delom sveta danas krekeću pare.
Umesto plodnih njiva dremaju smrdljive bare;
Najvećim delom sveta danas su još jedino siti
Hulje i paraziti.

Ostali narod je pesak,
O njemu ne vode brigu;
Vetar goni
Pa se piša,
Pa se piša,
Ko te piša!

Za ostali narod je tesak,
O njemu ne vode brigu;
Vetar goni,
Vetrogonja,
Neka crkne,
Neka skita.

Ko te piša!
Ko te piša!

(Odlomak iz poeme **PODVIZI
DRUŽINE „PET PETLIČA”**)

ČUDNOVATI JEDAN SAN

A uoči toga dana usnio je mali Jova
Čudnovati jedan san:
„Pred njime je žuti salon,
U salonu raste trava,
Krava nosi dva šešira,
Jedan šesir crni oblak,
Drugi šesir beli barjak;
Krava nosi dva peškira,
Jedan peškir bleđi grobar,
Drugi peškir džokej modar;
Krava nosi dva tanjira,
Iz jednoga vetar svira,
Iz drugoga kao kiša,
U suzama od papira
I od nekog mekog pliša
Sirmoglavca pada Mira.”

(Odlomak iz poeme **PODVIZI
DRUŽINE „PET PETLIČA”**)

UZALUD

Uzalud sad ljute tate
Pozivaju advokate,
Zalud trče vatrogasci
I gamižu policajci,
Mnogobrojni ko Kitajci,
Zalud neko iz Zemuna,
Levo, desno, dole, gore,
Pušta svake crne noći,
Punom parom sve do zore,
Jednooke, džinooke
Sjajnooke
Reflektore.

Uzalud sad brižne mame
Preturaju sve fijke,
Slamarice puno slame,
Vešernice, kupatila,
I špajzove, gde salame
Besno vise usred tame.
Uzalud sad kuvarice
Obaraju tešku burad
I nabrekle, pune kace,
A sanjive sobarice
Iz kreveta žurno vade
Pokrivače i madrace.

Zalud tužni baštovani
Ošišaše rosne trave,
Posekoše bajne grane,
Počupaše jorgovane,
I svud gde u vrtu zjapi
Pukotina ili rupa
Promoliše sve do trupa
Zabrinute svoje glave.
Zalud sada jetke četke,
Ljute kao oštre četke,
Kroz ograde i rešetke
Proturaju žuta lica,

Puna modrih bradavica.
Zalud zure, zalud jure,
Drhtave ko slabe biljke
Liticama Kalmegdana,
I šuščaju pune straha
Kraj redova starih klupa,
Gde igraju deca šaha,
Gde igraju deca piljke,
Gde igraju deca mice.
Zalud lete golubovi,
Prepredeni pismošoše,
Dresirane rulje pasa
Koji njuše svako čoše,
Soko-plica, avioni,
Tenkovi i luftbaloni...
Sve je zalud, jer petliče
Uhvatiti niko neće.

(Odlomak iz poeme **PODVIZI
DRUŽINE „PET PETLIČA“**)

MOJ OTAC TRAMVAJ VOZI

Moj otac, kad tramvaj vozi,
Stoji na desnoj nozi,
A drugom nogom zvoni
Da se sa klizave šine
Neslušno dete skine;
On grči nogu i zvoni
Da psefo ne pogine;
On zvoni, zvoni i zvoni
Da se sa duge pruge
Umoran radnih skloni.

Ujutru, kad pođem u školu,
Ja prvi ugledam trolu,
Ja prvi ugledam gde stenje
Tramvaj koji se penje;
I kliknem: „Eno ga ide!“
Da drugovi moji vide
Za brezmom, u punom sjaju,
Mog oca na tramvaju.

Ali kad stignu smene
I otac kući krene
Ja znam da ga bole vene
Na tromoj, okoreloj nozi
Na kojoj tramvaj vozi.
Noću, kad tramvaji zamru,
I pomru sumorne misli,
Ne spava ofekla noga
Kuju su bolovi stisli.

Moj otac, kad tramvaj vozi,
Na bolesnoj stoji nozi,
Pa ipak on vozi i vozi...
Stotine ljudi dnevno
Putuje i noge odmara,
Stotine ljudi dnevno
Na ručak stigne brže,
Stotine ljudi dnevno
Novine mirno otvara,
Prstom na prozoru šara,
Smeje se i razgovara...

Moj otac vozi i vozi,
Stotine ljudi dnevno
On vozi, vozi i vozi
Na svojoj bolesnoj nozi.

(Odlomak iz poeme **PODVIZI
DRUŽINE „PET PETLIČA“**)

izbor iz kritike

PRAVO DETINJSTVO PROBIJA SE KROZ KAMENJE PRETNJI

Mama i tata se strašno brinu da od svog sina naprave ono što su oni. On mora da se uvuče u kalup, iz koga će da ispili naduven, razmažen i sulud tatin sin. Dete-pelcer, detekamata... Pravo detinjstvo, koje hoće da ugaše, probija se kroz kamenje pretnji, teške šamare, grdnje, školske laži, psovke, bedu i bogatstvo.

Dušan Matić¹

PODIZANJE PALE ZASTAVE

... U takvom jednom trenutku kad je dečja pesma bila na putu da izgubi svaki umetnički ugled, i kadu se njome niko od ozbiljnih pisaca nije bavio, pesnik Aleksandar Vučo imao je hrabrosti da podigne njemu palu zastavu, da joj ulije nov dah, da joj osavremenim smisao...

UZLET DO DETINJSTVA

Vučova poema se ne „spušta“ na detinji nivo, ona se uzdiže do detinjstva. Mašta slavi svoj srećan čas, svet se organizuje prema pesnikovoj volji, prostraniji, lepši, osmišljeniji...

VRAĆANJE PRVOBITNOM REDU

Kompletan pesnik, Vučo je u svojim dečjim poemama usavršio umetnost do jednostavnosti. A znamo da je pre toga, s nadrealistima, bio doterao do krajnjih granica komplikovanosti. Reči, pojmove, jezik, sve je ispremetao, između, okrenuo naglavce. Iz tog nevidenog nereda on se, u dečjim pesmama, vratio nekom davnom, prepodrođenom, prvobitnom redu. Očišćene, rastrećene, lišene nebitnog, reči su, eto, iznova zasijale kao čisto zlato. Nižu se melodični, topli stihovi, i sa svih strana slivaju u svoja rimovana ušća...

Milovan Danojlić²

NAČELO ŽELJE

Vučova dečja poezija predstavlja jednu homogenu celinu sa njegovom poezijom „za odrasle“, koja mu je omogućila da shvati, da se dovoljno oslobodi od predrasuda moralističke i racionalističke cenzure da bi shvatio da su načelo poezije i načelo detinjstva u suštini isto, da je to načelo želje koje je u opreci sa represivnim ustrojstvom društvene današnjice.

Marko Ristić³

SAN U NADREALISTIČKOJ NADSTVARNOSTI

... Realnost sna ušla je ravnoopravno u realnosti nadrealističke nadstvarnosti... Govoriti to detinje nikom drugom do deci, bila je, i ostala, najrealnija stvarnost u nadstvarnosti koju je neimario nadrealizam...

LEPOTA, SLOBODE NEREDA I IGRIVOSTI

Pojava poezije Aleksandra Vuča šokira. U naglašenom preziru prema „lepom“ i „dopadljivom“ ona emituje oporost, koja će uvek biti indiferentna prema dopadanju, i usijava samosvojnu lepotu slobode, nereda i igrivosti.

Husein Tahmišić⁴

¹ Dušan Matić u predgovor Vučovoj knjizi „Podvizi družine Pet petliča“, Nadrealistička izdanja, Beograd, 1933.

² Milovan Danojlić: Dečje poeme Aleksandra Vuča, pogovor knjizi „San i java hrabrog Koče“, Prosveta, Beograd, 1963.

³ Marko Ristić: O modernoj dečjoj poeziji, povodom knjige „Podvizi družine Pet petliča“, Danas, Beograd, broj 3, 1. mart 1934.

⁴ Husein Tahmišić: Kočka je već bačena, u knjizi Ponovo osvojen grad, Svjetlost, Sarajevo, 1961.

RADIVOJ ŠAJTINAC

DOLAZAK

mene, ipak, sačekajte stražari
i nagovaraše me na brz povratak
a ja pred svojim jedinim gradom
zidom iza kog godinama stari
moje definjstvo

pribruh snagu da se ne okrenem,
da ne čujem pripitomljene oblake
u visokim ergelama
i da se sebi usprotivim
da se setim kakav nekad bejah

PRAVEDNE VODE

bile su to pravedne vode
vode koje su tekle u jednom pravcu
i koje su se sa svetlom nadmetale
i sa lađama

njihov pravedni tok imao je izvor
i bio je čist

te vode su nas nosile kroz kamen
kroz slučajne prizore
i bile su nam bliske kao ruke

bile su to pravedne vode
delile su prozirnost sa nama
i spajale nas svojim dubinama
a mi smo sili sebe, sili oružja,
bili njihove mutne grimase
njihovo dno netaknuto

SIN STANOJEV

ubeden bih, ja, sin Stanojev,
da oni znaše put svoj
i zato sam im luče dao,
zato sam ih oterao iz stabla orahova

kako se svaki od njih okrenuo
tako je orahovina stara
naklanjala zemlji i zlim crvima
a ja, sin Stanojev,
na vratima sam san snio
kako dolaze, kako stižu
da me lučama popeku
da me u stablo zauvek zatoče

kako se svaki od njih umarao
na tom meni ne dosanjanom putu
tako se orahovina iz vrata trzala
iz onog krutog rama kao ranjena ptica,
kao orao neosvećeni
a ja, sin Stanojev,
odoh za njima
da suzama ugasim luče njihove

i nigde ih ne stigoh
nigde ih za divno čudo ne beše
čak ni u mraku ne videh svetla njihova

a ne mogoh se više vratiti
ja, sin Stanojev,
sve beše kasno,
orah mi je dom progutao
vrag mi se u glavi ugnezdio
i tako, ni ja, sin Stanojev
ne saznah put njihov
svoj put

POVRATAK SOBI

cvet je procvao samo zbog uspomene
i vrata su se otvorila
samo zbog večnog poznanstva

u dubini su stone lampe
i porodične slike
moja ugrudvljena soba
zija na moj vid

sve je toliko puta ponovljeno
glas se srozao do muzike
do sirove koračnice
i ja neću da uđem
ja sam jedanput naseo na suzu
na navikli mir

i zato se okrećem, čini mi se, divno